

Employment-Generating Potentials in Tourism Entrepreneurship: A Study in Rural Areas of Sarein County

Sima Shahi Gara Ghasemlu¹| Mojtaba Sookhtanlou^{2✉}| Farshad Keivan Behjou³

1. Department of Water Engineering and Agricultural Management, Faculty of Agriculture and Natural Resources, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran. E-mail: sima.shahi272@gmail.com
2. Corresponding Author, Department of Water Engineering and Agricultural Management, Faculty of Agriculture and Natural Resources, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran. E-mail: m.sookhtanlo@uma.ac.ir
3. Department of Forest Science and Engineering, Faculty of Agriculture and Natural Resources, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran. E-mail: farshad.keivan@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	Introduction: Employment generation remains one of the most critical challenges facing rural areas in the contemporary era. In this context, providing rural communities with access to income and livelihood resources through tourism is a fundamental strategy for fostering rural employment. Consequently, the establishment and development of rural tourism—guided by potential assessment and targeted planning—plays a pivotal role in generating employment opportunities in these regions. Recognized as an alternative pathway to sustainable rural development, rural tourism holds significant potential for creating stable and sustainable jobs. This study aims to identify and analyze the potential for tourism-related employment across socio-cultural, economic, and physical-environmental dimensions within the rural areas of Sarein County. The focus is on the villages of Kanzaq, Viyand Kalakhoran, and Atashgah. Furthermore, the study will rank and compare these identified potentials to provide a clear framework for strategic development.
Article history: Received: 06. 11. 2024 Revised: 29. 01. 2025 Accepted: 01. 02. 2025	Methodology: The study employed a mixed-methods approach with two distinct statistical populations. The first group consisted of 28 experts in rural employment and tourism, selected via the Delphi method and snowball sampling until theoretical saturation was achieved. The second group comprised local residents (N=2,914) from the target villages, with a sample size of 112 respondents (Atashgah: 45, Kanzaq: 52, Vind Kalkhoran: 15) determined using Cochran's formula and a multi-stage sampling technique. Data collection was conducted through a composite index framework.
Keywords: Employment Potentials, Tourism, Rural Areas, Sarein County.	Findings: The analysis identified 17 key indicators across socio-cultural, economic, and physical dimensions of tourism-based employment potential. The most significant indicators included: (1) availability of diverse local food products (socio-cultural), (2) accessibility via affordable and efficient transportation (economic), and (3) presence of traditional rural architecture and unique physical structures (physical). Composite index rankings revealed Kanzaq village as the highest-performing location in employment potential, followed by Atashgah and Vind Kalkhoran, respectively.
	Conclusion/ Implications: The findings underscore that improving tourism infrastructure- such as enhancing transportation networks and expanding lodging options- can significantly boost employment opportunities in rural areas. Additionally, prioritizing food tourism proves particularly effective in leveraging local socio-economic potential. Practical recommendations include establishing workshops to showcase traditional food preparation techniques and supporting tourism entrepreneurs through cooperatives and production companies. Given Kanzaq village's superior performance, policymakers should prioritize this area for targeted tourism development initiatives, emphasizing its socio-cultural and economic assets.
Cite this article:	Shahi Gara Ghasemlu, S., Sookhtanlou, M., & Keivan Behjou, F. (2025). Employment-Generating Potentials in Tourism Entrepreneurship:A Study in Rural Areas of Sarein County. <i>Journal of Entrepreneurship Research</i> , 4 (2), 95-108. DOI: https://doi.org/10.22034/jer.2025.2045088.1213
	© The Author(s). Publisher: Ilam University Press.

پتانسیل‌های اشتغال‌زا در کارآفرینی گردشگری:

مطالعه‌ای در نواحی روستایی شهرستان سرعین

سیما شاهی قره قاسملو^۱ | مجتبی سوختانلو^۲ | فرشاد کیوان بهجو^۳

۱. گروه مهندسی آب و مدیریت کشاورزی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه: sima.shahi272@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، گروه مهندسی آب و مدیریت کشاورزی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه: m.sookhtanlo@uma.ac.ir

۳. گروه علوم و مهندسی جنگل، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه: farshad.keivan@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

مقدمه: اشتغال‌زایی یکی از مهم‌ترین چالش‌های محیط‌های روستایی در عصر حاضر به‌شمار می‌رود. در این راستا، دسترسی روستاییان به منابع درآمدی و معیشتی در حوزه گردشگری، به‌عنوان یک اصل اساسی در اشتغال‌زایی روستایی محسوب می‌شود. بر این اساس، ایجاد و توسعه گردشگری روستایی از طریق پتانسیل‌سنجی و برنامه‌ریزی هدفمند، به‌عنوان عاملی کلیدی در اشتغال‌زایی مناطق روستایی ایفای نقش می‌کند. گردشگری روستایی که به‌عنوان رهیافتی جایگزین برای توسعه پایدار روستایی شناخته می‌شود، قابلیت قابل‌توجهی در ایجاد اشتغال پایدار دارد. این مطالعه با هدف شناسایی و تبیین پتانسیل‌های اشتغال‌زای گردشگری در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی در نواحی روستایی شهرستان سرعین (شامل روستاهای کنزق، ویند کلخوران و آتشیگاه) انجام شده و به رتبه‌بندی و مقایسه این پتانسیل‌ها پرداخته است.

روش‌شناسی: این پژوهش با به‌کارگیری روش آمیخته (کیفی- کمی) در دو جامعه آماری مجزا انجام شده است. گروه اول در قالب روش دلفی، شامل کارشناسان خبره در زمینه اشتغال‌زایی روستایی و گردشگری بودند که پس از رسیدن به اشیاع داده و استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی، تعداد آنان ۲۸ نفر تعیین شد. گروه دوم پاسخ‌گویان نیز در قالب تکنیک شاخص ترکیبی، شامل ساکنان محلی (تعداد ۲۹۱۴ نفر) در مناطق روستایی هدف در شهرستان سرعین بودند. تعداد نمونه پژوهش با کمک فرمول کوکران و توسط روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای، ۱۱۲ پاسخ‌گو (آتشیگاه: ۴۵ نفر، کنزق: ۵۲ نفر و ویند کلخوران: ۱۵ نفر) تعیین شدند.

یافته‌ها: مطابق نتایج برای پتانسیل‌های اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی، ۱۷ شاخص نهایی شناسایی شد. وجود محصولات غذایی و غذاهای محلی متنوع، امکان حمل‌ونقل و دسترسی فیزیکی آسان و ارزان به منطقه و وجود بافت روستایی سنتی و معماری خاص و متفاوت، به‌ترتیب مهم‌ترین شاخص‌های اشتغال‌زا در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی گردشگری بودند. در مجموع، مقادیر نهایی شاخص‌های ترکیبی در هر سه بعد پتانسیل اشتغال، روستای کنزق در رتبه اول، روستای آتشیگاه در رتبه دوم و روستای ویند کلخوران در رتبه سوم قرار گرفت.

نتیجه‌گیری/ دستاوردها: نتایج نشان می‌دهد که ایجاد شرایط رفاهی گردشگری از جمله امکان دسترسی فیزیکی به مناطق روستایی با ایجاد و یا حمایت بیشتر از شرکت‌های حمل‌ونقل و اسکان گردشگران می‌تواند شرایط لازم را برای رونق گردشگری و اشتغال را فراهم سازد. همچنین، تمرکز بر گردشگری غذایی در مناطق روستایی، پتانسیل اشتغال‌زایی مطلوب‌تری را نسبت به دیگر انواع گردشگری فراهم می‌کند. در این راستا، برپایی کارگاه‌ها جهت نمایش فرایند آماده‌سازی غذا و شیوه تهیه محصولات غذایی سنتی و حمایت از کارآفرینان گردشگری در قالب تعاونی‌ها و شرکت‌های تولیدی پیشنهاد می‌شود. با توجه به قابلیت‌های مطلوب‌تر روستای کنزق در مقایسه با دو روستای دیگر، پیشنهاد می‌شود پروژه‌های گردشگری با محور استفاده از پتانسیل اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی در اولویت حمایت‌های دولتی و محلی قرار گیرد.

نوع مقاله:

مقاله علمی- پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۸/۱۶

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۱/۱۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۱/۱۳

کلیدواژه‌ها:

پتانسیل‌های اشتغال‌زایی، گردشگری، مناطق روستایی، شهرستان سرعین.

استناد: شاهی قره قاسملو، سیما، سوختانلو، مجتبی. و کیوان بهجو، فرشاد. (۱۴۰۴). پتانسیل‌های اشتغال‌زا در کارآفرینی گردشگری: مطالعه‌ای در نواحی روستایی شهرستان سرعین. *مجله پژوهش‌های کارآفرینی*، ۴ (۲)، ۹۵-۱۰۸.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jer.2025.2045088.1213>

ناشر: انتشارات دانشگاه ایلام

© نویسندگان.

مقدمه

امروزه، به دلیل جهانی‌شدن و دگرگونی‌های سریع اقتصادی، مناطق روستایی و ساکنان آن با چالش‌های جدیدی برای اشتغال روبرو شده و توجه به مسائل اشتغال و درآمدزایی در مناطق روستایی، زیربنای اقتصاد پایدار معیشتی، کاهش فقر و امنیت غذایی در هر کشوری است (Khodabandehlo et al., 2024; Lorestani et al., 2025). اشتغال‌زایی، یکی از مهم‌ترین چالش‌های محیط‌های روستایی در عصر حاضر است و در این راستا، یکی از اصول اساسی اشتغال‌زایی روستایی، دسترسی هر چه بیشتر روستاییان، به منابع درآمدی و معیشتی و استفاده از انواع پتانسیل‌های موجود در روستا در حیطه اشتغال‌زایی است (Savari et al., 2025; Almasifard et al., 2023; Naderi et al., 2025). کمبود انواع فرصت‌های شغلی در مناطق روستایی باعث کاهش پایدار درآمدزایی و توسعه‌نیافتگی در روستاها شده و مهاجرت روستائیان به شهرها روندی فزاینده دارد (Shahabi et al., 2023; Ahangari et al., 2023; Mehdizadeh et al., 2023). در این بین، گردشگری، به‌عنوان رهیافتی جایگزین جهت توسعه پایدار روستایی به شمار رفته و توانایی مطلوبی در اشتغال‌زایی پایدار را ایجاد می‌کند (Karimzadeh et al., 2023; Valaei, 2021; Delbari, 2023; Azmi et al., 2023). گردشگری روستایی، نوعی سیاحت در محیط‌های روستایی با بهره‌مندی پایدار از محیط‌زیست روستا، بافت و فعالیت‌های روستایی، کشاورزی و قابلیت‌های تاریخی- فرهنگی و اجتماعی بوده که زمینه اشتغال‌زایی را در ابعاد مختلف فراهم می‌سازد (Jamini & Dehghani, 2024).

گردشگری روستایی را می‌توان به‌عنوان یکی از بهترین راهبردهای اشتغال‌زا برای افزایش رونق و درآمدهای حاصل از احیای پتانسیل‌های محیط روستایی تلقی کرد (Yin et al., 2024; Azizi & Asadian Ardakani, 2025). لذا، اولویت دادن به توسعه گردشگری روستایی در راستای رونق اشتغال‌زایی، روندی غالب در کشورهای موفق اقتصادی است (Ezeuduji & Khalil Nezhad, 2024; Hassani & Khadem, 2023; Mgabhi, 2023). ناترازی و نابرابری عدالت در تقسیم منابع اقتصادی ملی میان مناطق روستایی، ریشه در عدم شناخت پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری مناطق روستایی دارد (Zhang et al., 2024). معنای واقعی ایجاد فرصت‌های شغلی در دیدگاه روستایی این است که اکثر مردم روستایی باید فرصت‌های کافی برای کسب درآمد داشته باشند تا از خود، خانواده، همسایگان، حیوانات، زمین‌ها، جنگل‌داری و همه چیزهای طبیعی پیرامون روستا مراقبت کنند (Azmi & Parand Avar, 2023; Khodabandehlo et al., 2024). بعد اجتماعی- فرهنگی اشتغال‌زا در گردشگری روستایی، شامل توجه به قابلیت‌های نهفته و آشکار در آثار فرهنگی محلی، مراسم‌های تاریخی- باستانی، مذهبی و اجتماعی، بازی‌ها و حتی غذاهای محلی خاص، سبک زندگی جمعی، مراسم سنتی و سازمان‌های اجتماعی روستایی است (Imeni Gheshlagh & Tabatabaei Qomi, 2021; Shahi Gara Ghasemlu, 2024). همچنین، بعد اقتصادی در گردشگری شامل توجه به بازارهای محلی برای فروش تولیدات روستایی، بازارهای محصولات غذایی و فراورده‌های دامی- لبنی، صنایع دستی، تنوع محصولات کشاورزی و باغی است. همچنین، شرایط اسکان، حمل‌ونقل و دسترسی به مناطق روستایی در این حیطه تعریف می‌شود (Bazvand et al., 2022; Mehdizadeh et al., 2023). بعد کالبدی در گردشگری نیز، شامل توجه به قابلیت‌های موجود برای جذب گردشگر در بافت‌های روستایی سنتی و معماری خاص، راه‌ها و مسیرهای تردد روستایی و همچنین، سبک‌های خاص زندگی روستایی و ساختمان بناها می‌باشد (Vishkaei, et al., 2023).

مناطق روستایی شهرستان سرعین، به دلیل وجود انواع چشم‌اندازهای طبیعی و آب‌های گرم معدنی، اولویت بالایی برای پتانسیل سنجی در ابعاد دیگر اشتغال‌زایی در محیط‌های روستایی را دارد؛ اما در شهر سرعین، تمرکز عمده منابع اشتغال‌زا در حوزه گردشگری، غالباً محدود به چشمه‌های آب بوده و روستاهای شاخصی از جمله کنزق، ویند کلخوران و آتشگاه، علی‌رغم نزدیکی به شهر توریستی سرعین و قابلیت‌های متنوع اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و اقتصادی گردشگری، فاقد هر گونه راهبرد اجرایی و برنامه‌ریزی کاربردی در حوزه اشتغال‌زایی گردشگری بوده و بسیاری از پتانسیل‌ها مورد توجه قرار نگرفته است. جهت بهبود وضعیت زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی شهرستان سرعین، برنامه‌های گسترده و پرهزینه‌ای به اجرا درآمده

است؛ ولی این نوع سرمایه‌گذاری‌ها، چندان موفق نبوده و مانع بهبود اشتغال پایدار و کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها نشده است. در این زمینه، شناسایی و بهره‌برداری از پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری روستایی، می‌تواند اشتغال پایدار و ماندگار را در مناطق روستایی شهرستان سرعین ایجاد کرده و مانع مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها شود؛ چراکه ماهیت مشاغل مربوط به گردشگری، پایداری شاخصه‌های گردشگری است. با توجه به موارد مطرح شده، پرسش اصلی پژوهش این است که چه پتانسیل‌های اشتغال‌زا در حیطه گردشگری مناطق روستایی هدف (کنزق، آتشگاه و ویند کلخوران) در ابعاد اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و کالبدی وجود داشته و میان این روستاهای، از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زا، چه تفاوت‌هایی با هم دارند؟ لذا این مطالعه به دنبال دو هدف اصلی است:

- ۱- شناسایی و تبیین پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری روستایی؛ و
- ۲- رتبه‌بندی و مقایسه این پتانسیل‌ها در ابعاد اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و کالبدی.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تحقیقات متعددی در زمینه تبیین پتانسیل‌های اشتغال‌زا در حوزه گردشگری انجام شده است. به‌عنوان مثال، در تحقیق فضیله‌خانی و همکاران (Fazileh Khani et al., 2014)، به سنجش پتانسیل‌های گردشگری روستایی در شهرستان مینودشت پرداخته شد. یافته‌ها نشان داد که پتانسیل‌های گردشگری طبیعی در اولویت اول، پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی در اولویت دوم و در اولویت سوم نیز پتانسیل‌های گردشگری اجتماعی-فرهنگی قرار داشت. در تحقیق نیازی و همکاران (Niazi et al., 2019) در بررسی ابعاد اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی گردشگری روستایی در میان روستاهای اطراف روستای روئین اسفراین نتیجه گرفتند که روستاهای محمودی و عراقی نسبت به روستای هدف تحقیق از بعد اقتصادی، تأثیرات مثبتی داشتند؛ اما در بعد اجتماعی و فرهنگی روندی میانه و رو به نزول داشته باشند. همچنین، تعیین و تمرکز بر یک روستای هدف گردشگری در راستای بهبود اشتغال‌زایی می‌تواند باعث بهبود در رفاه روستاییان منطقه گردد. در مطالعات بیابانی (Biabani, 2016)، غفوری و همکاران (Ghafouri et al., 2023) و سعدی پیشکمر (Saadi Pishkamar, 2023) در تعیین اولویت‌های اساسی مشاغل گردشگری روستایی، بر نقش ایجاد امکانات رفاهی گردشگری در قالب اسکان مناسب و بهبود مسیرهای حمل‌ونقل برای دسترسی به مقاصد گردشگری (بعد اقتصادی گردشگری) تأکید شده بود. بازوند و همکاران (Bazvand et al., 2022) در بررسی ابعاد اشتغال‌زایی اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیرساختی روستاهای شهرستان پلدختر، نتیجه گرفتند که از دیدگاه کارشناسان، بعد اقتصادی گردشگری مهم‌ترین بعد اشتغال‌زای گردشگری محسوب می‌شود؛ اما از دیدگاه مردم محلی، بعد کالبدی مهم‌ترین بعد محسوب می‌شود. همچنین مطابق نتایج تحلیل مسیر، بعد اقتصادی، بیشترین تأثیر را بر توسعه اشتغال روستایی بر جامعه میزبان داشته؛ ولی بعد کالبدی دارای کم‌ترین تأثیر بود. همچنین میزان اثرگذاری گردشگری بر ابعاد مختلف در روستاهای مورد مطالعه تفاوت معنی‌دار داشته است. غفوری و همکاران (Ghafouri et al., 2023) به بررسی نقش ابعاد مختلف گردشگری بر توسعه مناطق روستایی از منظر معیشت و اشتغال پایدار در روستای بوژان (شهرستان نیشابور) پرداختند. مطابق نتایج، بعد اقتصادی در میان ابعاد دیگر گردشگری، دارای کمترین ضریب امتیازی در راستای ایجاد اشتغال و معیشت پایدار شناسایی شد. روستای بوژان، هیچ‌کدام از شاخص‌های لازم در زمینه ابعاد مختلف گردشگری را دارا نبود.

مرکز و یولماز (Merkez & Yilmaz, 2022)، در تحقیق خود نسبت به مؤلفه‌های اشتغال‌زای گردشگری در مناطق روستایی ترکیه، مردم محلی و کشاورزان از میر ترکیه نتیجه گرفتند که پتانسیل‌های اشتغال‌زای شناسایی شده در گردشگری شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، محیطی، تعاملی، آگاهی و توسعه محلی بوده که از میان آن‌ها، بعد اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین پتانسیل اشتغال‌زای گردشگری شناخته شد. ویشکائی و همکاران (Vishkaei, et al., 2023) در بررسی تحولات بعد کالبدی گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رشت نتیجه گرفتند که گردشگری در تغییر و تحولات معماری و بافت روستایی بیشترین تأثیر را داشته است. همچنین بین روستاهای هدف (باغ امیربکنده، طالش محله و علی زیباکنار)، از لحاظ بعد

کالبدی، تفاوت معنی‌داری بین روستاها وجود دارد. در تحولات تغییر در بافت و نظام کالبدی، روستای علی زیباکنار، بیشترین میزان تأثیرپذیری را از گردشگری شامل می‌شد. لویز مولینا و پولیدو فرنندز (Lopez-Molina & Pulido-Fernandez, 2023)، جهت سنجش پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری (اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و کالبدی) از روش شاخص ترکیبی در کشور اکوادور استفاده کردند. یافته‌های آنان نشان داد که در میان مناطق تحقیق، بر اساس مقادیر شاخص ترکیبی، دو منطقه کئونکا و پتو از لحاظ ابعاد اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و کالبدی در بالاترین سطح بوده و پایین‌ترین سطح پتانسیل‌های اشتغال‌زا در مناطق گواراندا، ریوبامبا، پورتوویخو، سانتا لانا و نووا لوجا مشاهده شد. یافته‌های اگیلی و همکاران (Ogili et al., 2023) در بررسی بعد اقتصادی پتانسیل اشتغال‌زایی در ایالت انوگو (نیجریه)، نشان داد که توسعه گردشگری بر درآمدزایی، اشتغال و توسعه روستایی ایالت انوگو نیجریه تأثیر معناداری دارد. این مطالعه به این نتیجه رسید که گردشگری در بعد اقتصادی یک عامل مهم و رو به رشد در بخش‌های دولتی و خصوصی است. این مطالعه توصیه می‌کند که نیاز به توسعه نیروی انسانی مورد نیاز در صنعت گردشگری در ایجاد و توسعه شاخص‌هایی همچون هتل‌ها و پذیرایی، مدارس و مؤسسات آموزشی در نهایت منجر به رشد بعد اقتصادی گردشگری می‌شود. لیو و همکاران (Liu et al., 2023) در بررسی مزایای گردشگری برای توسعه جامعه روستایی در مناطق روستایی تایوان نتیجه گرفتند که گردشگری روستایی از لحاظ تأثیرگذاری بر اشتغال، اثرگذارترین عامل از میان عوامل اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و محیط‌زیستی، مربوط به عامل اقتصادی بوده و کم‌اثرترین عامل، عامل اجتماعی- فرهنگی تعیین شد. همچنین، مطالعه سارکر (Sarker, 2024)، جهت بررسی پتانسیل‌های اجتماعی- فرهنگی و کالبدی در روستاهای بنگلادش نتیجه گرفت که بعد اقتصادی گردشگری از جمله امکان اسکان ارزان و مطلوب گردشگران، امکان حمل‌ونقل و دسترسی فیزیکی آسان در بحث اشتغال‌زایی روستایی و کالبدی‌های تاریخی روستایی در اولویت بالایی بوده و باعث بهبود بعد اجتماعی- فرهنگی گردشگری نیز می‌شود. در بعد اجتماعی- فرهنگی نیز پتانسیل مربوط به وجود جشنواره‌های فرهنگی و محلی در اولویت اول قرار داشتند. کدیر و چو (Kadir & Chew, 2024)، در بررسی پتانسیل‌های گردشگری سه روستای بوکیت تنگاه، پننج و مالزیا نتیجه گرفتند که تفاوت معنی‌داری بین پتانسیل‌های اشتغال‌زای گردشگری در میان روستاهای مجاور هم وجود نداشت. لذا با بررسی پیشینه ذکر شده، شناسایی و مقایسه پتانسیل‌های اشتغال‌زا در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی گردشگری (روستاهای کنزق، ویند کلخوران و آتسگاه شهرستان سرعین) به‌عنوان هدف اصلی تحقیق مد نظر قرار گرفت. در این راستا، سه فرضیه اصلی برای تبیین هدف دوم تعیین شد:

H1- بین روستاهای هدف، از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای اجتماعی- فرهنگی در گردشگری، تفاوت معناداری وجود دارد.

H2- بین روستاهای هدف، از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای اقتصادی در گردشگری، تفاوت معناداری وجود دارد.

H3- بین روستاهای هدف، از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای کالبدی در گردشگری، تفاوت معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه، از لحاظ روش اندازه‌گیری در قالب مقیاس توصیفی (غیرآزمایشی) با ماهیتی کمی- کیفی بوده که به‌صورت میدانی اجرا شده است. با توجه به آنکه این مطالعه دو هدف اصلی را دنبال می‌کرد، برای هدف اول که شامل شناسایی و تبیین، رتبه‌بندی و همچنین مقایسه پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری بود از روش دلفی استفاده شد. برای هدف دوم که به مقایسه پتانسیل‌های اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی بین روستاهای هدف می‌پرداخت از روش شاخص ترکیبی استفاده شد. لذا، جامعه آماری در این تحقیق بر اساس اهداف تحقیق شامل دو گروه بود. گروه اول در قالب روش دلفی، دربرگیرنده کارشناسان خبره در زمینه اشتغال‌زایی روستایی و گردشگری شامل اعضای هیئت‌علمی (دانشگاه محقق اردبیلی)، کارشناسان و متخصصان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در شهرستان‌های اردبیل و سرعین بودند که پس از رسیدن به اشیاع نظری و استفاده از

روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی^۱، تعداد آنان ۲۸ نفر تعیین شد. گروه دوم پاسخگویان نیز در قالب تکنیک شاخص ترکیبی، شامل ساکنان محلی (تعداد ۲۹۱۴ نفر) در مناطق روستایی هدف (روستاهای کنزق، ویند کلخوران و آتشگاه) در شهرستان سرعین استان اردبیل بودند. پس از تعیین تعداد نمونه در فرمول کوکران، با کمک روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای با انتساب متناسب جمعیتی، ۱۱۲ پاسخگو (آتشگاه: ۴۵ نفر، کنزق: ۵۲ نفر و ویند کلخوران: ۱۵ نفر) تعیین شدند. در روش دلفی، ابراز تحقیق شامل پرسشنامه‌ای نیمه ساختاریافته بوده که طی سه مرحله (ارائه سؤالات باز درباره معرفی شاخص‌های اولیه، رسیدن به اجماع درباره شاخص‌های نهایی و اولویت‌بندی و تعیین وزن شاخص‌های نهایی) به کارشناسان پاسخگو ارائه شده و بازخوردهای مناسب اعمال گردید.

روش شاخص ترکیبی^۲، به روش ریاضی، امکان مقایسه کمی شاخص‌های کیفی را فراهم می‌کند (Lopez-Molina & Kniss & Coburn, 2015; Pulido-Fernandez, 2023). برای استفاده از روش شاخص ترکیبی، ۴ گام لازم است (Sookhtanlou & Allahyari, 2021):

- گام اول (تعیین شاخص‌های اولیه پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری): از نتایج به‌دست آمده در روش دلفی، شاخص‌های اولیه تعیین شد.

- گام دوم (رفع اختلاف مقیاس برای شاخص‌های اولیه پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری): در این گام، لازم است مقیاس‌های متفاوت، رفع اختلاف مقیاس شوند؛ اما چون شاخص‌های اولیه، مقیاس‌های اندازه‌گیری تفاوت نداشتند و همه دربرگیرنده طیف لیکرت بودند؛ بنابراین در این گام، نیاز به رفع اختلاف مقیاس شاخص‌های اولیه نبود.

- گام سوم (دادن وزن به شاخص‌های اولیه و برآورد شاخص‌های نهایی): وزن هر شاخص اولیه، در اصل درجه اهمیت هر شاخص در مقایسه با دیگر شاخص‌ها را از دیدگاه کارشناسان با توجه به شرایط منطقه نشان می‌دهد. لذا، درجه اهمیت شاخص‌ها و پتانسیل‌ها در قالب روش دلفی تعیین شد.

- گام چهارم (محاسبه جمع خطی میان شاخص‌های نهایی و رسیدن به شاخص‌های ترکیبی): برای برآورد شاخص‌های نهایی، مقادیر به‌دست آمده برای هر شاخص اولیه را بایستی در وزن‌های همان شاخص ضرب کرد تا مقادیر شاخص‌های نهایی به‌دست آید. پس از آن، با محاسبه جمع خطی شاخص‌های نهایی، میزان شاخص ترکیبی برای هر روستا برآورد خواهد شد تا امکان مقایسه کمی روستاها بر اساس انواع پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری فراهم گردد (Sookhtanlou & Khoshnodifar, 2023).

یافته‌ها

بر اساس نتایج روش دلفی، بیشترین فراوانی در جنسیت پاسخگویان (کارشناسان)، شامل مرد (۷۵ درصد) بوده و غالباً (۵۳/۶ درصد) در محدوده سنی ۴۱ تا ۴۵ سال قرار داشتند. محدوده ۱۰ سال و کمتر (۳۲/۱ درصد)، بیشترین دامنه سابقه شغلی پاسخگویان با میانگین ۱۶/۱۸ سال سابقه شغلی بود. شغل غالب آنان (۴۲/۹ درصد) کارمند بوده و از لحاظ سطح تحصیلات، بیشتر پاسخگویان (۴۶/۴ درصد) دارای تحصیلات در مقطع کارشناسی ارشد بودند. همچنین، مطابق نتایج بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی ساکنان مناطق روستایی، بیشترین فراوانی در میان پاسخگویان از لحاظ جنسیت، شامل پاسخگویان مرد (۷۰/۵۰ درصد) بود. غالب پاسخگویان با توجه به سن، در محدوده سنی ۳۶ تا ۴۲ سال (۲۸/۶ درصد) با میانگین سنی ۴۶/۰۱۸ سال قرار داشتند. بر اساس تحصیلات، پاسخگویان دیپلم (۳۴/۸ درصد) بیشترین میزان فراوانی را شامل می‌شدند. با توجه به درآمد متوسط

¹ Snowball Sampling

² Composite Index

ماهپایانه، بیشتر پاسخگویان در محدوده ۱۴ میلیون و کمتر (۵۵/۴ درصد) در ماه درآمد داشتند. از لحاظ سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی گردشگری و سابقه مشارکت در برنامه‌های گردشگری، به ترتیب، ۶۷/۹ درصد و ۷۸/۶ درصد هیچ مشارکتی نداشتند. در نتایج جدول ۱، روش دلفی (دیدگاه کارشناسان) نشان داد که مهم‌ترین شاخص‌های اشتغال‌زایی برای بعد اجتماعی-فرهنگی در مناطق تحقیق، به ترتیب شامل شاخص‌های «وجود آثار فرهنگی محلی با قابلیت جذب گردشگر» و «وجود محصولات غذایی و غذاهای محلی متنوع با قابلیت جذب گردشگر» بود؛ اما شاخص «مراسم مذهبی محلی با قابلیت جذب گردشگر» در اولویت آخر قرار گرفت. همچنین درصد موافقت با نتایج فوق در حد مطلوبی تعیین شد. در ارتباط با بعد اقتصادی برای اشتغال در حیطه گردشگری، نتایج نشان داد که به ترتیب شاخص‌های «امکان حمل‌ونقل و دسترسی فیزیکی آسان به منطقه» و «امکان اسکان ارزان و مطلوب گردشگران در منطقه» در اولویت اول قرار داشت. با این وجود، شاخص «وجود فراورده‌های دامی-لبنی با قابلیت جذب گردشگر» در رتبه آخر قرار داشت. در بعد کالبدی اشتغال نیز، نتایج حاکی از آن بود که شاخص «وجود بافت روستایی سنتی و معماری خاص و متفاوت (بافت غیر تاریخی) با قابلیت جذب گردشگر» در اولویت اول و شاخص «بافت روستایی خاص و متناسب با شرایط اقلیمی و سنتی» در اولویت آخر قرار داشت.

جدول ۱. اولویت‌بندی شاخص‌های اولیه اشتغال‌زا در ابعاد مختلف گردشگری

اولویت	درجه اهمیت (۰ تا ۱۰)	انحراف معیار	درصد توافق	شاخص‌های اولیه	بعد
۱	۹/۱۸	۰/۷۲	۱۰۰/۰۰	شاخص ۱- وجود آثار فرهنگی محلی با قابلیت جذب گردشگر	اجتماعی- فرهنگی
۵	۷/۰۴	۳/۰۵	۹۲/۸۶	شاخص ۲- مراسم‌های تاریخی-باستانی با قابلیت جذب گردشگر	
۶	۶/۸۶	۲/۵۱	۸۹/۲۹	شاخص ۳- مراسم‌های مذهبی محلی با قابلیت جذب گردشگر	
۴	۸/۴۶	۱/۷۵	۹۶/۴۳	شاخص ۴- مراسم‌های اجتماعی همچون اعیاد مذهبی، جشن، رقص محلی و ... با قابلیت جذب گردشگر.	
۳	۸/۷۹	۱/۴۵	۱۰۰/۰۰	شاخص ۵- وجود بازی‌های محلی و بومی خاص با قابلیت جذب گردشگر	
۲	۸/۸۲	۱/۳۹	۱۰۰/۰۰	شاخص ۶- وجود محصولات غذایی و غذاهای محلی متنوع با قابلیت جذب گردشگر	
۶	۵/۹۶	۰/۳۶	۸۵/۷۱	شاخص ۱- امکان راه‌اندازی بازارهای محلی برای فروش تولیدات روستایی	اقتصادی
۵	۷/۶۸	۰/۰۰	۱۰۰	شاخص ۲- وجود بازارهای محصولات غذایی محلی با قابلیت جذب گردشگر	
۷	۴/۵۷	۰/۰۰	۱۰۰	شاخص ۳- وجود فراورده‌های دامی-لبنی با قابلیت جذب گردشگر	
۳	۸/۶۴	۰/۲۶	۹۲/۸۶	شاخص ۴- وجود صنایع‌دستی محلی با قابلیت جذب گردشگر	
۲	۸/۶۸	۰/۳۹	۸۲/۱۴	شاخص ۵- امکان اسکان ارزان و مطلوب گردشگران در منطقه	
۱	۸/۸۶	۰/۱۹	۹۶/۴۳	شاخص ۶- امکان حمل‌ونقل و دسترسی فیزیکی آسان و ارزان به منطقه	
۴	۷/۸۲	۰/۱۹	۹۶/۴۳	شاخص ۷- تنوع محصولات کشاورزی و باغی مرغوب	
۱	۷/۵۷	۰/۲۶	۹۲/۸۶	شاخص ۱- وجود بافت روستایی سنتی و معماری خاص و متفاوت (بافت غیر تاریخی) با قابلیت جذب گردشگر	کالبدی
۴	۶/۰۷	۰/۳۶	۸۵/۷۱	شاخص ۲- بافت روستایی خاص و متناسب با شرایط اقلیمی	
۲	۶/۹۳	۰/۳۶	۸۵/۷۱	شاخص ۳- نوع راه‌ها و مسیرهای تردد روستایی	
۳	۶/۸۶	۰/۳۱	۸۹/۲۹	شاخص ۴- وجود سبک‌های خاص زندگی روستایی و ساختمان بناها با قابلیت جذب گردشگر	

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۲، شاخص ترکیبی برای بعد اجتماعی-فرهنگی در همه روستاهای هدف، شاخص شش (وجود محصولات غذایی و غذاهای محلی متنوع با قابلیت جذب گردشگر) در رتبه اول و شاخص سه (مراسم‌های مذهبی محلی با قابلیت جذب گردشگر) در رتبه آخر قرار داشت. برای روستای کنزق مطابق یافته‌ها، مهم‌ترین شاخص اشتغال‌زا در بعد اجتماعی-فرهنگی، شامل شاخص یک (وجود آثار فرهنگی محلی با قابلیت جذب گردشگر) بوده، ولی برای روستاهای آتشیگاه و

ویند کلخوران، مربوط به شاخص شش (وجود محصولات غذایی و غذاهای محلی متنوع با قابلیت جذب گردشگر) به دست آمد. همچنین، نتایج محاسبه شاخص‌های نهایی اشتغال‌زا در بعد اقتصادی نشان داد که شاخص‌های شش (امکان حمل‌ونقل و دسترسی فیزیکی آسان و ارزان به منطقه) و همچنین شاخص پنج (امکان اسکان ارزان و مطلوب گردشگران در منطقه) به ترتیب در رتبه‌های اول و دوم قرار داشته؛ اما شاخص سه (وجود فراورده‌های دامی - لبنی با قابلیت جذب گردشگر) در رتبه آخر قرار داشت. مطابق دیگر یافته‌ها، در روستای کنزق، مهم‌ترین شاخص اشتغال‌زا مربوط به بعد اقتصادی، شامل شاخص هفت (تنوع محصولات کشاورزی و باغی مرغوب) بوده، ولی برای روستاهای آتشگاه و ویند کلخوران، مربوط به شاخص شش (امکان حمل‌ونقل و دسترسی فیزیکی آسان و ارزان به منطقه) تعیین شد. در بعد کالبدی نیز، نتایج نشان داد که شاخص یک (وجود بافت روستایی سنتی و معماری خاص و متفاوت (بافت غیر تاریخی) با قابلیت جذب گردشگر) در رتبه اول و شاخص چهار (وجود سبک‌های خاص زندگی روستایی و ساختمان بناها با قابلیت جذب گردشگر) در رتبه آخر قرار داشت. مطابق دیگر یافته‌ها، مهم‌ترین شاخص‌های اشتغال‌زایی برای بعد کالبدی در روستاهای کنزق و آتشگاه، شامل شاخص دو (بافت روستایی خاص و متناسب با شرایط اقلیمی) بوده، ولی برای روستای ویند کلخوران، مربوط به شاخص سه (نوع راه‌ها و مسیرهای تردد روستایی) به دست آمد.

جدول ۲. میزان شاخص‌های نهایی اشتغال‌زا در ابعاد مختلف گردشگری

ابعاد	شاخص‌ها	کنزق (۵۲ نفر)	آتشگاه (۴۵ نفر)	ویند کلخوران (۱۵ نفر)	میانگین کل
اجتماعی - فرهنگی	شاخص ۱	۳/۶۱۸	۳/۱۲۱	۲/۵۰۹	۳/۰۸۳
	شاخص ۲	۲/۸۲۸	۲/۶۵۸	۱/۷۳۵	۲/۴۰۷
	شاخص ۳	۲/۳۷۴	۲/۰۴۲	۱/۴۶۳	۱/۹۵۹
	شاخص ۴	۲/۸۹۷	۲/۵۳۹	۱/۹۷۵	۲/۴۷۱
	شاخص ۵	۲/۱۴۶	۲/۱۰۹	۲/۲۸۴	۲/۱۸۰
	شاخص ۶	۲/۸۳۳	۳/۱۹۵	۳/۲۹۳	۳/۱۰۷
اقتصادی	شاخص ۱	۲/۰۳۰	۱/۶۸۳	۱/۹۴۸	۱/۸۸۷
	شاخص ۲	۲/۰۰۸	۲/۲۸۷	۲/۶۱۱	۲/۳۰۲
	شاخص ۳	۱/۷۰۵	۱/۸۳۹	۱/۷۹۸	۱/۷۸۱
	شاخص ۴	۳/۰۹۱	۲/۴۲۰	۲/۸۸۱	۲/۷۹۷
	شاخص ۵	۲/۳۳۷	۳/۱۸۲	۳/۰۰۹	۲/۸۴۲
	شاخص ۶	۳/۱۳۸	۳/۲۲۷	۳/۲۲۷	۳/۱۹۷
	شاخص ۷	۳/۱۷۴	۲/۲۰۷	۲/۷۶۴	۲/۷۱۵
کالبدی	شاخص ۱	۱/۶۰۲	۱/۸۵۱	۱/۲۱۱	۱/۵۵۵
	شاخص ۲	۱/۹۸۱	۱/۸۶۲	۱/۰۱۲	۱/۴۹۱
	شاخص ۳	۱/۴۲۶	۱/۴۰۱	۱/۵۷۰	۱/۴۶۶
	شاخص ۴	۱/۲۵۳	۱/۵۷۰	۱/۰۵۱	۱/۲۸۵

مطابق جدول ۳، روستای کنزق در مقایسه با دو روستای آتشگاه، ویند کلخوران از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زا در ابعاد اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی در رتبه اول قرار داشته؛ ولی از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زا در بعد کالبدی، پس از روستای آتشگاه در رتبه دوم قرار دارد. این در حالی است که روستای ویند کلخوران در هر سه بعد در رتبه سوم قرار گرفته است. در مجموع مقادیر نهایی شاخص‌های ترکیبی میان روستاهای مورد مطالعه، روستای کنزق در رتبه اول، روستای آتشگاه در رتبه دوم و روستای ویند کلخوران در رتبه سوم قرار گرفت.

مقایسه و رتبه‌بندی پتانسیل‌های اشتغال‌زا برای گردشگری در روستاهای هدف. جدول ۳

روستاها	برآوردها	بعد اجتماعی - فرهنگی	بعد اقتصادی	بعد کالبدی	مجموع پتانسیل‌ها	رتبه نهایی روستاها
کنزق (۵۲ نفر)	شاخص ترکیبی	۱۶/۶۹۶	۲۱/۹۷۲	۷/۶۱۵	۳۳/۰۹۸	اول
	وزن پتانسیل	۰/۶۶۴	۰/۸۰۴	۰/۵۷۱		
	مقدار نهایی	۱۱/۰۹۱	۱۷/۶۶۵	۴/۳۵۲		
آتشگاه (۴۵ نفر)	شاخص ترکیبی	۱۵/۶۶۴	۱۸/۸۸۹	۹/۸۲۲	۳۱/۲۰۵	دوم
	وزن پتانسیل	۰/۶۶۴	۰/۸۰۴	۰/۵۷۱		
	مقدار نهایی	۱۰/۴۰۵	۱۵/۱۸۷	۵/۶۱۳		
ویند کلخوران (۱۵ نفر)	شاخص ترکیبی	۱۳/۲۶۰	۲۱/۲۷۶	۷/۰۶۷	۲۹/۹۳۵	سوم
	وزن پتانسیل	۰/۶۶۴	۰/۸۰۴	۰/۵۷۱		
	مقدار نهایی	۸/۸۰۸	۱۷/۰۸۹	۴/۰۳۸		

- بررسی فرضیه اول: بین روستاهای هدف، از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای اجتماعی- فرهنگی در گردشگری، تفاوت معناداری وجود دارد: ابتدا، مطابق بررسی معناداری شاخص‌ها توسط آزمون کلموگروف اسمیرنوف، نرمال بودن داده‌ها برای انجام آزمون‌های پارامتری برای دو بعد اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی تأیید شد؛ اما برای بعد کالبدی تأیید نشد. بر اساس جدول ۴، یافته‌ها نشان داد که بین روستاها، از لحاظ میزان پتانسیل‌های اشتغال‌زای اجتماعی- فرهنگی تفاوت معناداری (در سطح یک درصد) وجود دارد. نتایج آزمون LSD در جدول ۵، نیز نشان داد که از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای اجتماعی- فرهنگی، روستای کنزق در مقایسه با دو روستای آتشگاه و ویند کلخوران از سطح بالاتری برخوردار بوده؛ اما در مقایسه بین دو روستای آتشگاه و ویند کلخوران از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای اجتماعی- فرهنگی، روستای آتشگاه دارای سطح بالاتری قرار داشت. لذا فرضیه اول تحقیق تأیید شد.

جدول ۴. آزمون مقایسه میانگین پتانسیل‌های اشتغال‌زای اجتماعی- فرهنگی

منبع تغییرات	مجموع مربعات	مربع میانگین	F	Sig.
بین گروه‌ها	۲۶۱/۳۸۴	۱۳۱/۶۹۲	۷/۱۸۱**	۰/۰۰۱
داخل گروه‌ها	۱۹۹۹/۰۴۴	۱۸/۳۴۰		
جمع	۲۲۶۲/۴۲۹	-		

**معداری در سطح ۱ درصد

جدول ۵. آزمون LSD جهت تعیین محل تفاوت‌ها در آزمون مقایسه میانگین

گروه اول	میانگین	گروه‌های دوم	میانگین	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد	Sig.
روستای کنزق (۵۲ نفر)	۲۰/۵۰۰	روستای آتشگاه	۱۸/۷۵۶	۱/۷۴۴*	۰/۸۷۲	۰/۰۴۸
		روستای ویند کلخوران	۱۵/۸۶۷	۴/۶۳۳**	۱/۲۵۵	۰/۰۰۰
روستای آتشگاه (۴۵ نفر)	۱۸/۷۵۶	روستای کنزق	۲۰/۵۰۰	۱/۷۴۴*	۰/۸۷۲	۰/۰۴۸
		روستای ویند کلخوران	۱۵/۸۶۷	۲/۸۸۹*	۱/۲۷۷	۰/۰۲۶
روستای ویند کلخوران (۱۵ نفر)	۱۵/۸۶۷	روستای کنزق	۲۰/۵۰۰	۴/۶۳۳**	۱/۲۵۵	۰/۰۰۰
		روستای آتشگاه	۱۸/۷۵۶	۲/۸۸۹*	۱/۲۷۷	۰/۰۲۶

**،*: به ترتیب معنی‌داری در سطح ۵ درصد و ۱ درصد

- بررسی فرضیه دوم: بین روستاهای هدف، از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای اقتصادی در گردشگری، تفاوت معناداری وجود دارد: بر طبق جدول ۶ یافته‌ها حاکی از آن بود که بین روستاهای مختلف از لحاظ سطح پتانسیل‌های اشتغال‌زای اقتصادی، هیچ تفاوت معناداری وجود نداشت. لذا فرضیه دوم تحقیق تأیید نشد.

جدول ۶. آزمون مقایسه میانگین پتانسیل‌های اشتغال‌زای اقتصادی

منبع تغییرات	مجموع مربعات	مربع میانگین	F	Sig.
بین گروه‌ها	۳۱/۴۸۲	۱۵/۷۴۱	۱/۱۵۶	۰/۳۱۸
داخل گروه‌ها	۱۴۸۳/۶۲۶	۱۳/۶۱۱		
جمع	۱۵۰۵/۱۰۷	-		

- بررسی فرضیه سوم تحقیق: بین روستاهای هدف، از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای کالبدی در گردشگری، تفاوت معناداری وجود دارد: بر اساس یافته‌های جدول ۷، بین روستاهای هدف (کنزق، آتشگاه و کلخوران ویند) و میزان پتانسیل‌های اشتغال‌زای کالبدی آنان تفاوت معناداری (در سطح معناداری ۱ درصد) وجود دارد. به عبارتی روستای آتشگاه در مقایسه با روستاهای کنزق و کلخوران ویند از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زای کالبدی در سطح بالاتری قرار داشته است. لذا فرضیه سوم تحقیق تأیید شد.

جدول ۷. مقایسه میانگین میزان پتانسیل‌های اشتغال‌زای کالبدی در روستاهای هدف

متغیر مستقل	متغیر گروه‌بندی	گروه‌ها	میانگین رتبه‌ای	آماره کروسکال والیس	Sig.
پتانسیل‌های کالبدی	روستاهای هدف	روستای کنزق	۵۳/۸۷	۱۳/۹۸۵**	۰/۰۰۱
		روستای آتشگاه	۶۹/۸۴		
		روستای کلخوران ویند	۴۵/۷۱		

** معنی‌داری در سطح ۱ درصد

بحث

یافته‌های روش دلفی نشان داد که برای پتانسیل‌های اشتغال‌زای گردشگری در بعد اجتماعی- فرهنگی، شش شاخص نهایی، در بعد اقتصادی، هفت شاخص نهایی و در بعد کالبدی نیز، چهار شاخص نهایی (در مجموع ۱۷ شاخص نهایی) شناسایی شد. از دیدگاه کارشناسان در شناسایی شاخص‌های بعد اجتماعی- فرهنگی، ساماندهی بهره‌برداری از آثار فرهنگی محلی و همچنین توجه به محصولات غذایی محلی، بیش از بقیه شاخص‌ها در مناطق تحقیق توانایی جذب گردشگر را خواهد داشت؛ اما با توجه به عدم تنوع در مراسم مذهبی محلی در مقایسه با دیگر مناطق روستایی، این شاخص ممکن است نقطه اتکای قوی برای جذب گردشگر نباشد. در بعد اقتصادی برای اشتغال در حیطه گردشگری، کارشناسان به وضعیت نامطلوب راه‌ها و عدم وجود امکانات رفاهی قابل قبول برای گردشگران اذعان داشته و این عوامل را بر دیگر شاخص‌ها بیشتر در خور توجه دانسته‌اند. این یافته با نتایج غفوری و همکاران (Ghafouri et al., 2023) همخوانی داشته، ولی با نتایج سارکر (Sarker, 2024)، همخوانی نداشت. وجود شرایط دسترسی راحت به یک منطقه گردشگری، خود به‌عنوان یک مزیت بزرگ اشتغال‌زا برای آن منطقه محسوب می‌شود؛ و در صورتی که امکانات اسکان بهتر و ارزان‌تر در منطقه فراهم باشد، شرایط ماندگاری گردشگران را به همراه خواهد داشت که این دو اصل در رونق اشتغال پایدار در یک منطقه گردشگری نقش مهمی ایفا خواهد کرد. این نوع اولویت در نتایج شاخص ترکیبی تحقیق نیز مشهود بود که این یافته، با نتایج مطالعات بیابانی (Biabani, 2016) و غفوری و همکاران (Ghafouri et al., 2023) و سعدی پیشکمر (Saadi Pishkamar, 2023)، همخوانی داشت. همچنین با توجه به تولیدات مکفی و مطلوب در فراورده‌های دامی- لبنی روستاهای پیرامونی، توجه به این شاخص برای روستاهای هدف را چندان برای جذب

گردشگر کافی و مطلوب شناخته نشد. در بعد کالبدی اشتغال نیز، تفاوت شرایط معماری سکونت‌گاه‌های روستایی در مناطق هدف با روستاهای پیرامونی، نقش تعیین‌کننده‌ای در اولویت این شاخص داشته است. به نظر می‌رسد از دیدگاه کارشناسان و نتایج شاخص ترکیبی، بهبود شرایط رفت‌وآمد و امکان شب‌ماندگاری گردشگران و ابعاد متفاوت گردشگری در حیطه‌های آثار فرهنگی و مواد غذایی، در کنار توجه به بافت روستایی سنتی و معماری خاص و متفاوت، ضمن افزایش ظرفیت‌های اشتغال می‌تواند در مناطق روستایی، گردشگران بیشتری را به‌سوی خود جلب کرده و در اولویت‌های بالاتری قرار بگیرد.

با آنکه، هر سه روستای هدف تحقیق، از لحاظ بعد اجتماعی- فرهنگی تفاوت معناداری با هم داشتند (تأیید فرضیه اول) (مطابق نتایج لوپز مولینا و پولیدو فرنندز (Lopez-Molina & Pulido-Fernandez, 2023) و برخلاف نتایج کدیر و چو (Kadir & Chew, 2024))؛ اما مطابق نتایج شاخص ترکیبی در بعد اجتماعی- فرهنگی، بر اساس پتانسیل‌های موجود، مدیریت اشتغال در محصولات غذایی و غذاهای محلی متنوع در قالب گردشگری غذایی برای هر سه روستا قابل تعریف خواهد بود. این نوع گردشگری بر اساس تنوع و رونق محصولات غذایی برای روستاهای آتشیگاه و ویند کلخوران در اولویت بالاتری قرار داشته، ولی برای روستای کنزق، به علت قابلیت‌های بالاتر آثار فرهنگی محلی، در اولویت‌های بعدی قرار داشت. با آنکه بین سه روستا از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زا در بعد اقتصادی تفاوت معناداری با هم نداشتند (رد فرضیه دوم تحقیق)؛ با این وجود، روستای کنزق به علت فاصله کمتری که با شهر سرعین نسبت به دو روستای دیگر داشت (حدود ۳ کیلومتر)، شرایط دسترسی و جاده‌ها تا حدودی مورد توجه قرار گرفته شده؛ ولی در زمینه کشاورزی و باغی، جایگاه بالاتری نسبت به دو روستای دیگر داشت. لذا قابلیت تنوع محصولات کشاورزی و باغی، به‌عنوان مهم‌ترین قابلیت برای این روستا مطرح شد؛ اما شرایط راه‌های ارتباطی و وجود پستی‌وبلندی‌ها برای دو روستای آتشیگاه و ویند کلخوران، امکان دسترسی را نامساعد کرده است. لذا امکان حمل‌ونقل و دسترسی فیزیکی به منطقه در این دو روستا در اولویت بعد اقتصادی قرار داشت.

هرچند هر سه روستای هدف تحقیق، از لحاظ بعد کالبدی تفاوت معناداری با هم داشتند (تأیید فرضیه سوم)؛ اما از لحاظ شاخص وجود بافت روستایی سنتی دارای قابلیت جذب گردشگر بودند (همراستا با نتایج ویشکائی و همکاران (Vishkaei, et al., 2023)، لیو و همکاران (Liu et al., 2023) و لوپز مولینا و پولیدو فرنندز (Lopez-Molina & Pulido-Fernandez, 2023))؛ اما روستاهای کنزق و آتشیگاه، بافت روستایی سنتی با توجه به شرایط اقلیمی با وجود دیوارهای کاه‌گلی و سنگی قدیمی متناسب با شرایط کوهستانی و سرما تعریف شده بود و لذا، این قابلیت در اولویت بالاتری نسبت به دیگر قابلیت‌ها در بعد کالبدی داشت. با این وجود هر سه روستا از لحاظ قابلیت از بعد کالبدی تفاوت معناداری با هم داشتند که این یافته برخلاف نتایج کدیر و چو (Kadir & Chew, 2024) بود؛ با این وجود برای روستای ویند کلخوران، به خاطر مسیرهای بکر و دست‌نخورده قدیمی، نوع راه‌ها و مسیرها در اولویت بالاتری قرار داشت.

با آنکه به نظر می‌رسید به خاطر نزدیکی مکانی بین روستاها به هم و دسترسی تقریباً مشابه از لحاظ مسافت به جاده‌های ارتباطی بین روستاها، انتظار می‌رفت بین پتانسیل‌های اجتماعی- فرهنگی گردشگری تفاوت معناداری مشاهده نشود؛ اما ماهیت خاص روستایی در منطقه و پراکنش و گستردگی گروه‌های خرده‌فرهنگ در روستاها و نزدیکی بیشتر روستای کنزق به شهر سرعین، منجر به ایجاد تفاوت در بعد فرهنگی اجتماعی شده است (برخلاف نتایج غفوری و همکاران (Ghafouri et al., 2023))؛ اما با توجه به فرهنگ اقتصادی نزدیک روستا و تبادلات اقتصادی، این تفاوت در بعد اقتصادی مشهود نبود. با این وجود، به نظر می‌رسد روستای کنزق به علت فاصله کمتر با شهر سرعین و توجه بیشتر به مسیرهای دسترسی، در مقایسه با دو روستای آتشیگاه، ویند کلخوران در ابعاد اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی اشتغال‌زا در شرایط بهتری قرار داشته؛ ولی از لحاظ پتانسیل‌های اشتغال‌زا در بعد کالبدی، روستای آتشیگاه شرایط بهتری دارد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این تحقیق، به دنبال آن بود تا ضمن شناسایی پتانسیل‌های اشتغال‌زا در گردشگری روستایی (روستاهای کنزق، ویند کلخوران و آتشگاه) (هدف اول)، به رتبه‌بندی و مقایسه جداگانه این پتانسیل‌ها در ابعاد گوناگون اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و کالبدی (هدف دوم) بپردازد و در این زمینه به سه فرضیه نیز اشاره شد. نتایج روش دلفی همگام با نتایج روش شاخص ترکیبی در بعد اقتصادی، نشان داد که ایجاد شرایط رفاهی گردشگری از جمله امکان دسترسی فیزیکی به مناطق روستایی در قالب مشاغل مرتبط با حمل‌ونقل (ایجاد و یا حمایت بیشتر از شرکت‌های حمل‌ونقل در منطقه یا جلب حمایت نهادهای دولتی برای ایجاد یا بهبود جاده‌های روستایی) و اسکان گردشگران (ایجاد و یا حمایت بیشتر از تشکلهای خانه‌های سنتی روستایی، مسافرخانه‌ها یا هتل‌ها) می‌تواند شرایط لازم را برای رونق گردشگری و متعاقب آن بهبود اشتغال در مناطق روستایی هدف را بیش از گذشته فراهم سازد. در این زمینه، پیشنهاد می‌شود تا با ایجاد تورهای گردشگری تخفیف‌دار در مناطق روستایی هدف، قابلیت‌های اشتغال‌زایی برای ساماندهی هر چه بیشتر شرایط اسکان و تردد فیزیکی را در مناطق هدف به تکاپو واداشته و انگیزه‌های لازم جهت جذب سرمایه و ایجاد اشتغال در این حیطه را در میان ساکنان روستایی و یا تشکلهای دولتی و خصوصی در منطقه ایجاد و یا تقویت نماید. همچنین، در این راستا پیشنهاد می‌شود تا امکان دسترسی به مناطق بکر را با کمک پل‌سازی و ایجاد جاده‌های کوچک فراهم شود. همچنین با تدوین و یا تسهیل قوانین حمایتی از سرمایه‌گذاران و کارآفرینان در راستای فعالیتهای بهبود مسیرهای تردد گردشگری و یا اسکان در مناطق روستایی هدف، زمینه اشتغال پایدار در این مناطق فراهم گردد. با توجه به اولویت توجه قابلیت بافت روستایی سنتی در هر سه روستای هدف تحقیق (بعد کالبدی)، در این زمینه پیشنهاد می‌شود ابتدا به شناسایی دقیق انواع مسیرهای تردد با ماهیت سنتی محلی پرداخته شده و سپس به تدوین دستورالعمل‌های اجرایی جهت حفظ و احیای بافت قدیمی در جاده‌های تردد سنتی اقدام شود که لازمه آن جلب مشارکت سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، جهت تکمیل و حفظ بافت‌های سنتی در مسیرهای تردد است.

با توجه به اولویت نوع گردشگری غذایی در روستاهای هدف، پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزی جامعی جهت ایجاد و یا سازماندهی واحدهای تولید مواد غذایی محلی در منطقه فراهم گردد. در این راستا، برپایی کارگاه‌ها جهت نمایش فرایند آماده‌سازی غذا و شیوه تهیه محصولات غذایی سنتی و غذاهای خاص محلی و در نهایت حمایت از افراد در قالب تعاونی‌ها و شرکت‌های تولیدی پیشنهاد می‌شود. با توجه به قابلیت‌های مطلوب‌تر روستای کنزق در مقایسه با دو روستای دیگر، پیشنهاد می‌شود پروژه‌های گردشگری با محور استفاده از پتانسیل اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی در اولویت حمایت‌های دولتی و محلی قرار گیرد. همچنین، برنامه‌های حمایتی مالی و تسهیلاتی دولتی برای مشارکت‌کنندگان پروژه‌های گردشگری در روستای کنزق، با اولویت‌دهی به هر شاخصی که در این یافته تعیین شده است؛ می‌تواند بیشترین امکان موفقیت در برنامه‌های گردشگری اشتغال‌زا در روستای کنزق را فراهم سازد.

References

- Ahangari, S., Babaei, M. H., & Ahangari, I. (2024). Identifying the Opportunities to Start Entrepreneurial Businesses: An Effort to Achieve Sustainable Rural Livelihood. *Journal of Entrepreneurship Research*, 3 (2), 83-108. <https://doi.org/10.22034/jer.2024.2027221.1106> [In Persian]
- Azmi, A., & Parand Avar, A. (2023). Feasibility of Construction of Tourism Complex With an Emphasis on Entrepreneurship Development in Shian Dam of Eslam Abad Gharb. *Education and Management of Entrepreneurship*, 1(1), 35-52. doi: 10.22126/eme.2023.2433 [In Persian]
- Almasifard, M. R., Yarahmadi, M., & Mohammadi, R. (2023). Analyzing the Process of Identifying Entrepreneurial Opportunities: An Attempt to Create Employment in the Rural Areas of Ravansar County. *Journal of Entrepreneurship Research*, 2 (1), 29-46. doi: 10.22034/jer.2023.1986055.1021 [In Persian]
- Azizi, F., & Asadian Ardakani, F. (2025). Identification and Prioritization of Factors Affecting the Development of Health Tourism Entrepreneurship (Case Study: Yazd City). *Journal of Entrepreneurship Research*, doi: 10.22034/jer.2025.2037600.1171 [In Persian]

- Azmi, A., & Parand Avar, A. (2023). Feasibility of Construction of Tourism Complex With an Emphasis on Entrepreneurship Development in Shian Dam of Eslam Abad Gharb. *Education and Management of Entrepreneurship*, 1 (1), 35-52. doi: [10.22126/eme.2023.2433](https://doi.org/10.22126/eme.2023.2433) [In Persian]
- Bazvand, S., Daniyali, T., Azadbakht, B., Bahak, B., & Armaghan, S. (2022). The economic, social, physical and infrastructural effects of tourism on the host community from the point of view of officials and local people (a case study of Afarineh, Paran Parviz and Valiasr villages in Poldakhtar city). *Economic Geography Research*, 3 (8), 84-97. <https://doi.org/20.1001.1.27173747.1401.3.8.6.3> [In Persian]
- Biabani, G. (2016). Village Tourism and Attraction of Foreign Tourists to Iran as the Policies of Sustainable Development. *Anthropological Studies*, 2 (3), 93-112. <http://pc.richt.ir/article-4-278-fa.html>.
- Delbari, S. M. (2023). Entrepreneurial Capacities in Religious Tourism and its Cultural and Social Benefits. *Journal of Entrepreneurship Research*, 1 (2), 71-85. doi: [10.22034/jer.2023.1972620.1012](https://doi.org/10.22034/jer.2023.1972620.1012) [In Persian]
- Ezeuduji, I. O., & Mgbahi, N. Z. (2023). Potential for Rural Tourism Development around Hluhluwe iMfolozi Park, South Africa: A Local Community Perspective. *African Journal of Development Studies. Journal of Politics Economics and Society*, 13 (1), 89-113. <https://doi.org/10.34190/ict.7.1.2246>
- Fazileh Khani, F., Khosravi Mehr, H., & Torani, A. (2014). Evaluation of Rural Tourism Potentials to Eliminating the Economic Challenges. *Journal of Rural Research*, 5 (1), 191-212. <https://doi.org/10.22059/jrur.2014.51453> [In Persian]
- Ghafouri, A. A., Bidkhor, F., Ostad, & Shariati, M. (2023). Investigating the role of tourism on the development of rural settlements from the perspective of sustainable livelihood (a case study of Bozhan village in Neishabur County). *Tabriz: The third international conference on architecture, civil engineering, urban planning, environment and horizons of Islamic art. Tabriz: Islamic Arts University of Tabriz*. 1, 1-12. <https://civilica.com/doc/1952547> [In Persian]
- Hassani, A., & Khadem, F. (2023). The Role of Factors Affecting the Development of Rural Women's Entrepreneurship in Sustainable Tourism Economy (A Case Study: Kandovan Village). *Journal of Entrepreneurship Research*, 2 (4), 15-32. <https://doi.org/10.22034/jer.2023.2013241.1056> [In Persian]
- Imeni gheslgh, S., & Tabatabaei qomi, Z. (2021). Analysis of Socio-Cultural Effects of Tourism on the Religious and Historical Destinations (Case Study: Isfahan & Qom Cities). *Journal of Tourism and Development*, 10 (2), 137-148. <https://doi.org/10.22034/jtd.2020.256357.2171> [In Persian]
- Jamini, D., & Dehghani, A. (2024). An Analysis of Rural Tourism Marketing Indicators (The Case of Quri Qaleh Village, Ravansar County). *Journal of Sustainable Rural Development*, 8 (1), 89-102. <https://doi.org/10.22034/jsrd.2024.446379.1182>
- Kadir, I.A., & Chew, L.N. (2024). Assessing tourism potential for rural tourism development: Promoting SDGs and economic opportunities to the B40 community, a mixed method approach. *Smart Tourism*, 5 (1), <https://doi.org/10.54517/st.v5i1.2477>
- Karimzadeh, H., & Valaei, M. (2021). Analyzing the Role of Tourism Development in Boosting Small Rural Revenues Case Study: Barough District, Miandoab County. *Journal of Tourism and Development*, 10 (3), 147-166. <https://doi.org/10.22034/jtd.2021.207527.1868> [In Persian]
- Khalil Nezhad, S. (2024). The Relationship between Exploratory Learning and Organizational Ambidexterity with the Moderating Role of Entrepreneurship Orientation in Tourism Industry Platforms. *Journal of Entrepreneurship Research*, 3 (1), 77-92. doi: [10.22034/jer.2024.2026655.1103](https://doi.org/10.22034/jer.2024.2026655.1103) [In Persian]
- Khodabandehlo, H., Farahani, H., Einali, J., & Cheraghi, M. (2024). Factors Influencing the Economic Revitalization of Rural Areas through a Meta-Analysis Approach. *Journal of Sustainable Rural Development*, 8 (1), 19-82. <https://doi.org/10.22034/jsrd.2024.430577.1174>
- Kniss, A. R., & Coburn, C.W. (2015) Quantitative evaluation of the environmental impact quotient EIQ for comparing herbicides. *PLoS One*, 106, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0131200>
- Liu, Y.L., Chiang, J.T., & Ko, P. (2023). The benefits of tourism for rural community development. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10 (137), 1-12. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01610-4>.
- López-Molina, D., & Pulido-Fernández, J. I. (2023). Proposal to measure tourism development within a destination and segment its different territories. *Heliyon*, 9 (10), e20496. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e20496>.
- Lorestani, B., Rostami, F., Shiri, N., & Khosh maram, M. (2025). Analysis of the status of horticulture entrepreneurial marketing in Kermanshah. *Education and Management of Entrepreneurship*, 4(2), 61-80. doi: [10.22126/eme.2023.9452.1043](https://doi.org/10.22126/eme.2023.9452.1043) [In Persian]

- Mehdizadeh, H., Shiri, N., & Mohmedi Kartalaei, M. H. (2023). Opportunities to Set Up Entrepreneurial Service Businesses (Case of Masjed Soleyman Township). *Education and Management of Entrepreneurship*, 1 (1), 87-99. doi: [10.22126/eme.2022.2429](https://doi.org/10.22126/eme.2022.2429) [In Persian]
- Merkez, M. & Yilmaz, H. (2022). Exploring the Rural Tourism Perception of Local People and Farmers: The Case Study of Mordogan in İzmir, Turkey. *Cuadernos de Desarrollo Rural*, 19, 1-20. <https://doi.org/10.11144/javeriana.cdr19.ertp>
- Naderi, N., Rezaee, B., Karamian, F., & Khosravi, E. (2025). Exploring the Phenomenon of Non-Participation of Beneficiaries of the Imam Khomeini Relief Foundation in Kermanshah Province in Entrepreneurship and Employment Generation Projects: Application of Grounded Theory. *Education and Management of Entrepreneurship*, 3(4), 91-114. doi: 10.22126/eme.2025.11821.1148 [In Persian]
- Niazi, H., Safaee, M. J., Khosrobeigi Bozchloye, R., & Tahere Ghasem Abadi, J. (2019). Investigating the Economic, Social, and Cultural efficacy of Villages of the destination of Tourism on Adjacent Villages (Case Study: Adjacent Village of Roein Esfarayne rural). *Rural Development Strategies*, 6 (2), 189-199. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2020.189669.1806> [In Persian]
- Ogili, A., Olewe, B., Eneh, M. (2023). Effect of local government administration on grassroots development in southeast Nigeria. *Nigerian Journal of Social Development*, 11 (1), 85-93. <https://www.ajol.info/index.php/ngjsd/article/view/260071/245543>
- Saadi Pishkamar, S. (2023). Investigating the effects of tourism on rural development (case example: Rand village). *The third international conference on architecture, civil engineering, urban planning, environment and horizons of Islamic art*. Tabriz: Islamic Arts University of Tabriz, 1, 1-10. <https://civilica.com/doc/1960944> [In Persian]
- Sarker, M. (2024). Preservation of culture and economic sustainability through cultural tourism. *International Journal of Research and Innovation in Applied Science*, 9 (6), 213–221. <https://doi.org/10.51584/ijrias.2024.906019>
- Savari, M., Asadi Z., & Hasanpour, K. (2020). Development of Sustainable Employment Development Strategies in Rural Areas of Delfan County. *J Entrepreneurial Strategies Agric.*, 7 (13), 42-53. <https://doi.org/10.52547/jea.7.13.42> [In Persian]
- Shahabi, S., Salehi, A., & Seifollahi, M. (2015). Investigation of the Factors Influencing the success of Rural Industries in Employment Generation (Case Study: Isfahan Province). *Journal of Research and Rural Planning*, 4 (1), 29-40. <https://doi.org/10.22067/jrrp.v4i9.26434> [In Persian]
- Shahi Gara Ghasemlu, S. (2024). *Identifying and analyzing the potentials of tourism indicators in the rural areas of Sareyn County (Case study: Kanzeq, Kalkhvoran-e Viyand and Atashgah villages)*. Thesis for the degree of M.Sc. in Agricultural Management. Faculty of Agriculture & Natural Resources, University of Mohaghegh Ardabili. [In Persian]
- Sookhtanlou, M., & Allahyari, M.S. (2021). Farmers' health risk and the use of personal protective equipment (PPE) during pesticide application. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 28168–28178. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-12502-y>
- Sookhtanlou, M., & Khoshnodifar, Z. (2023). Analysis of health risk perceptions of chemical pesticides and the use of personal protective equipment among maize farmers in Ardabil province. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 54 (1), 149-164. <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2022.340953.669138> [In Persian]
- Vishkaei, M. A., Amar, T., pourramzan, E., & Qureishi minabad, M. B. (2023). Spatial Analysis of Physical-Spatial Developments in Rural Settlements with a Touristic Landscape (Study Case: Coastal Villages of Rasht County). *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 4 (4), 99-117 <https://doi.org/10.22124/gscj.2023.24130.1224> [In Persian]
- Yin, J., Feng, J., & Jia, M. (2024). Research on rural tourism environment perception based on grounded theory (A case study of Beishan Village, Zhuhai City, Guangdong Province, China). *Heliyon*, 10 (11), <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e32373>
- Zhang, X., Peng, B., Zhou, L., Lu, C., Wang, Y., Liu, R., & Xiang, H. (2024). Tourism development potential and obstacle factors of cultural heritage: Evidence from traditional music in Xiangxi. *Journal of Geographical Sciences*, 34, 309–328. <https://doi.org/10.1007/s11442-024-2206-2>